

Şevket Süreyya Aydemir ve Milli Sol Yaklaşım

Eray YILMAZ

Yıldız Teknik Üniversitesi

YILMAZ, Eray, Şevket Süreyya Aydemir ve Milli Sol Yaklaşım. CTAD, Yıl 8, Sayı 16 (Güz 2012), s. 93-111.

Daha çok tarih araştırmalarıyla tanınan Şevket Süreyya Aydemir, aynı zamanda siyasal bir kişilik olmuş, özellikle 1930'larda Kemalist rejimi etkilemeye çalışmıştı. Bu yıllarda çıkardığı Kadro dergisi Kemalist ideolojiye yeni bir boyut katmak istemişti. Aydemir bu yıllarda devletçi ekonomi düzeni ve kültürel milliyetçiliği vurgulayarak Kemalizm'e milli sol bir yaklaşım katmak istemiş; ancak kısa sürede iktidar mücadelesinin kurbanı olmuştu. Uzunca bir süre kendisini tarih araştırmalarına vermiş 1960'lı yıllarda bu defa yükselen sol siyaseti belirlemek arzusu göstermiş, aşağı yukarı aynı yaklaşımla sol siyaseti milli bir sol yaklaşıma kavuşturmak istemişti. İşte eldeki makale Aydemir'in milli sol yaklaşımını bir yandan söz konusu dönemler içinde belirlemeye çalışırken bir yandan da onu soyutlayarak genel ifadesini ortaya koymaya gayret ediyor.

Anahtar Sözcükler: Şevket Süreyya Aydemir, Kadro, Milli Sol, Devrim, Türk Sosyalizminin İlkeleri

YILMAZ, Eray, Şevket Süreyya Aydemir and National Leftist Approach. CTAD, Year 8, Issue 16 (Fall 2012), p. 93-111.

Şevket Süreyya Aydemir is known with his studies on history. In the meantime he was a political figure who strived for impressing the Kemalist regime in 1930's through his political magazine called *Kadro*. He would have liked to approach Kemalism from a leftist perspective by putting special emphasis on etatism and cultural nationalism. Nevertheless, he was incapable of that. Following his unsuccessful attempt, he dedicated himself to studies on history. In the course of rising leftist policies in the 1960's he again appeared on magazines and newspapers with his comments on those leftist policies in the national approach. Thus, this study aims to evaluate his national leftist approach generally by taking some differences between the referred periods into account.

Keywords: Şevket Süreyya Aydemir, Kadro, National Leftism, Revolution, Principles of Turkish Socialism

Giriş

1976 yılında hayata gözlerini yuman Şevket Süreyya Aydemir, bir göçmen çocuğu olarak 1897 yılında doğmuş, romansı bir hayat yaşamıştı. Uzunca sayılabilecek ömründe savaşlar görmüş, ölümlerden dönmüş, Osmanlıcılıktan Milliyetçiliğe, Turancılıktan Sosyalizme ideolojik geçişler yaşamış, nihayet İnkılâb'ın hizmetine girerek Kemalizm'i temellendirmeye, ona bir yön vermeye gayret etmişti. Köylü bir ailenin çocuğu olarak doğmuş, Ankara'da ülkenin önemli aydınlarından biri olarak bu dünyadan göçmüştü. Aydemir'in yaşamı bir bakıma 20. yüzyılın son çeyreğine kadar Türkiye'nin de yaşamı olmuş, o bu süreci bir taraftan yazarken bir taraftan da yaşamıştı.

Çocukluk yıllarında Osmanlıcı bir eğitimden geçen Aydemir, Balkan Savaşları sonrasında Türkçülüğe ve giderek Turancılığa yönelmiş, I. Dünya Savaşı sona erdikten sonra Turancı ülküler uğruna çalışmak için Azerbaycan'a öğretmen olarak gitmişti. Ancak burada aradığını bulamamış bir süre sonra eksiklerini gidermek üzere Moskova'da Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne kaydolmuştu. Aydemir üniversite yıllarında geleceğin komünist liderleri olarak görülmüş, çok geçmeden Türkiye Komünist Fırkası'na (TKF) katılmıştı. 1923'te yurda döndüğünde TKF'nin uzantısı Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nda etkinliğini, örgütlenme mücadelesini sürdürmüş, *Orak-Çekiç* dergisini yayınlamıştı. 1925 yılında bu faaliyetleri dolayısıyla tutuklanan Aydemir, hapisten çıktığında Kemalizm'in hizmetine girecek, bu dönemde söyledikleri-yazdıklarıyla Kemalizm'e bir yön vermeye çalışacaktı.

Biz burada Aydemir'in ideolojik geçişleri üzerinde durmaksızın onun milli sol yorumunu değerlendirmeye çalışacağız. Aydemir yeniyetmelik döneminde bağlandığı Türk milliyetçiliğinden sosyalist olduğu zamanda da vazgeçmemiş; dahası sosyalist hareket içinde milliyetçiliğin mücadelesini vermişti. Aydemir için milli sol, devletçilik ile birleştirilmesi gereken iktisadi ve kültürel bir yorumdu.

Bu yoruma erişebilmek için Osmanlıcılıktan Türk milliyetçiliğine buradan Turancılık ve Sosyalizme ulaşan ideolojileri tecrübe etmesi gerekmişti. Tüm gençlik deneyimlerinin ardından İnkılâb'ın hizmetine girip *Kadro* dergisini yayınlamış, Kemalizm'e sol bir içerik kazandırmaya gayret göstermişti. Aydemir, Türk milliyetçiliğinin antropolojik öğeler kazandığı 1930'larda bu çizgiye karşı çıkmış, iktisadi-kültürel milli yaklaşımı önermişti. 1960'larda bu defa milli sol görüş, sol bir bağlamda sosyalizm başlığında ele alınmış; ancak 1930'lardaki unsurlar başlık değişikliğine karşın korunmuştu. Dolayısıyla makale boyunca

Aydemir'in milli sol anlayışı süreçler içinde değerlendirilecek, Kemalizm'den Türk Sosyalizmi'ne söz konusu sol milli söylemin unsurları belirlenecektir. Sonuç bölümünde ise sol milli söylemin unsurları, koşullardan bağımsız bir biçimde genel hatlarıyla belirlenecektir.

Şevket Süreyya Aydemir

İnkılâb'ın Emrinde

Şevket Süreyya, 1928 yılı başında Ankara'ya gitti. Burada bir ilkökul öğretmenliği almayı düşünürken bu sırada, anlaşılan Milli Eğitim Bakanlığı'nda etkili bir yeri olan Ahmet Cevat Emre aracılığıyla "Yüksek ve Teknik Öğretim Umum Müdürü"ne muavin oldu. Bakanlık Müsteşarı Kemal Zaim Sunel, Aydemir'e, geçmiş ideolojik deneyimlerini de anımsatarak şöyle demişti: "Eğer maksat proletarya davası ise, biz milletçe proleteriz. Hangi memleket çocuklarına bizimki kadar muhtaçtır? Hangi millet bizimki kadar fakirdir? Öyle bir işin içindeyiz ki, herkes dağarcığında ne varsa ortaya dökmelidir."¹ Aydemir, Ankara'ya beraberinde, *Türk Parasının Periyodik Dalgalanma Karakteri* adlı bir çalışma getirmişti. Bu araştırmayı ilgili yerlere sundu, takdir edildi. İktisat Meclisi Âlisi umumi kâtip muavinliğine getirildi. Öte taraftan Ankara Ticaret Mektebi Müdürlüğü teklifini, okulu örnek bir eğitim kurumu haline getirmek amacıyla kabul etti.

Ahmet Cevat Emre'nin yayımladığı rejimi destekleyen Muhit dergisinde, Şevket Süreyya 1929 Mart ayından itibaren yazmaya başladı. Muhit dergisi ileride yayımlanacak Kadro'nun kurucularını bir araya getirmişti. Burada Yakup Kadri, İsmail Hüsrev ve Mehmet Şevki'nin de yazıları çıktı.

Şevket Süreyya, 1931 yılında *Ciban İktisadiyatında Türkije* adlı çalışmasını, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti aracılığıyla yayınladı. Aydemir bu dönemde inkılâba bir içerik kazandırmak, kuramsal bir zemin meydana getirmek için

¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Sıyrı Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 414.

çalışmalarını yoğunlaştırdı, 15 Ocak 1931’de Türk Ocağı genel merkezinde verdiği *İnkılâp ve Kadro* adlı seminer bir dönüm noktası oldu. Burada sözlerine şöyle başlamıştı: “Türkiye bir inkılap içindedir. Bu inkılap durmadı. (...) Bugüne kadar yaşadığımız hareketler, şahit olduğumuz kıyam ve inhidam manzaraları, onun yalnız bir safhasıdır. Bir ihtilal geçirdik. Bu ihtilal inkılabın gayesi değil, vasıtasıdır. Bu ihtilal safhasında dursaydık, inkılabımız kısır kalırdı. Halbuki o genişliyor, derinleşiyor. O henüz son sözünü söylemiş değildir.”² Seminerin daha derli toplu bir örneği, ilgili kişilerle beraber Mustafa Kemal’e de sunulmuş ve takdir edilmişti, bu ilk tezin geliştirilmesiyle *İnkılâp ve Kadro* kitabı 1932’de yayınlandı.

Aydemir’in seminerinin yankılar bulduğu günlerde, Serbest Cumhuriyet Fırkası kapatılmış, Gazi, ülkenin sorunlarını tanımlamak, yeni bir atılım gerçekleştirebilmek için 3 aylık yurt gezisine çıkmıştı. 10-18 Mayıs 1931’de CHF 3. Kurultayı toplandı. Parti programında ilk kez, Cumhuriyet Halk Fırkası’nın “ana vasıfları” olarak Altı İlke yer aldı. CHF Kurultayı’nın açılışında Gazi: “Birbirimizi irşad ve haklı tenkit etmekte fayda vardır. Bundan asla zarar gelmez. Fakat aksinden çok fazla zarar geleceği tecrübelerle sabittir” demişti. “Kuşkusuz, bu sözlere bakarak tek parti rejimi içinde bir düşünce özgürlüğu kanısına kapılmak gerekmez, ama bunun Kadrocular tarafından, dikkatli olurlarsa dergilerini çıkarmak için bir açık kapının bulunabileceği şeklinde algılandığı ve bunun kararlarında etkili olduğu düşünülebilir.”³ şevket Süreyya, Eylül 1931’den itibaren CHF’nin yayın organı *Hâkimiyet-i Milliyet*’de, “*İnkılabın İdeolojisi*” üst başlığı ile kuramsal yayımlar yapıyor, böylece Kadro’nun görüşleri daha dergi yayımlanmadan duyulmaya, tartışılmaya başlıyordu.

Kadro dergisinin yayımlanma fikri İsmail Hüsrev Tökin ile Aydemir arasındaki konuşmalarda ortaya çıkmıştı. Yakup Kadri de zamanla düşüncelerinin örtüştüğu bu gruba katılmış ve Çankaya ile ilişkilerin kurulmasını, derginin yayım izni almasını sağlamıştı. Yakup Kadri öncelikle Recep Peker’e giderek Halk Partisi’nin ilkelerini anlatmak için bir dergi çıkarmak istiyorum demiş; fakat Peker bu bizim vazifemiz diyerek izin vermemişti. Bunun üzerine Yakup Kadri, Mustafa Kemal’den gerekli izinleri aldı. Dergi toplantıları, Yakup Kadri’nin İsmet Paşa caddesindeki evinde gerçekleşmiş, her ay iki üç gün süren görüşmeler neticesi dergiye son biçimi verilmişti. *Kadro* hareketi içinde şevket Süreyya baskın bir yere sahipti: “Aslında tüm öyküyü bir araya getirince bu harekete Kadro hareketi yerine şevket Süreyya hareketi demenin bile doğru olacağı ileri sürülebilir. (...) Bir an için

² Aydemir, *age.*, s. 429.

³ İhan Tekeli, Selim İlkin, *Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocuları ve Kadro’yu Anlamak*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s. 135.

Şevket Süreyya'nın hareketten çekildiği düşünüldüğünde, ortada bir hareketin kalmayacağı fark edilebilecektir.”⁴

Kadro dergisinin iş bölümü şöyle saptandı. Yakup Kadri, derginin sahibi, edebiyat yazarı, belki de her şeyden önemlisi iktidarın şimşeklerini önleyecek, dergiyi kollayacak bir paratonerdi. Şevket Süreyya ideolojik düzeydeki başyazılarını yazacak; Vedat Nedim, teknik işlerin yanı sıra planlı ekonomi yönetimi görüşlerini işleyecek; İsmail Hüsrev, güncel ekonomik sorunları, özellikle tarım ve para, araştırarak; Burhan Asaf, çağın kültürel ve siyasal havasını izleyecek; Mehmet Şevki ise, mühendislik, özellikle elektrikli enerji konusunda çalışmalar yapacaktı. Derginin maddi finansmanı ise temel olarak Milli Eğitim Bakanlığı'nın, Ziraat Bankası'nın aboneler kaydetmesi yolu ve kurucuların katkıları ile sağlandı.⁵

Aydemir, *İnkılâp ve Kadro* ile *Kadro* yazılarında genel olarak Türk İnkılâbının kuramsal zeminini oluşturmaya çalıştı. *İnkılâp ve Kadro* kitabının 1968'de yayımlanan ikinci baskısının önsözünde kitabın, “inkılâbımızın ideolojisinin” belirli bir görüş açısından değerlendirilmesi sayılabileceğini, amacın ise Milli Kurtuluş Hareketi'nin (MKH), ilkelerini araştırmak ve saptamak olduğunu söylemiş, şöyle devam etmişti: “Tarihi materyalizm” açısından dünya siyasal gelişmeleri değerlendirildiğinde; iki büyük kampın ortaya çıktığı görülür: 1) Sanayileşmiş, sömürgeci ülkeler 2) Sanayisiz, sömürge veya yarı sömürge ülkeler. Bu keskin ayrım sanayileşmiş ülkelerin kendi içindeki sınıf savaşımalarıyla birlikte temel olarak sömürgeci ülkelerle sömürge ülkeler arasında bir tezat meydana getirir, bu tezadın aşılmasıysa ancak MKH ile mümkündür. Başarılı ve öncü bir MKH gerçekleştiren Türkiye, devletçi bir tutumla sanayileşmesini oluşturmalı, sınıflaşmaya olanak vermeden tezatsız bir millet meydana getirmeliydi: “Biz inanıyoruz ki, Türk inkılâbının idealist nesli, dünya tarihindeki bu yeni fonksiyonunu kolayca benimseyecektir.”⁶

Türkiye bir “ihtilal” gerçekleştirmişti, şimdi yapılacak iş bilinçli bir Kadro'nun idaresinde “inkılâp” hareketini yürütmektir. İnkılâbın içeriğini, ideolojisini oluşturan Kadro, inkılâp öğretisini genç kuşaklara özellikle eğitim kanalıyla aktarmak arzusundaydı. Aydemir için, Türk İnkılabı şu ilkeleri özgün bir biçimde ortaya koymuştu: 1) İmtiyazsız, sınıfsız bir millet meydana getirmek, 2) planlı devletçi bir ekonomik program uygulamak, 3) evrensel düzeyde bağımsız milletler sistemi oluşturmak; Türk İnkılabı “(...) hakim ve mahkum ülkeler, hakim ve mahkum sınıflar tezadını” çözümleyecek bir ülküdür.⁷

⁴ Tekeli, *İlkin, age.*, s. 144.

⁵ Tekeli, *İlkin, age.*, s. 145–148.

⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *İnkılâp ve Kadro*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1986, s. 49.

⁷ Aydemir, *age.*, s. 53.

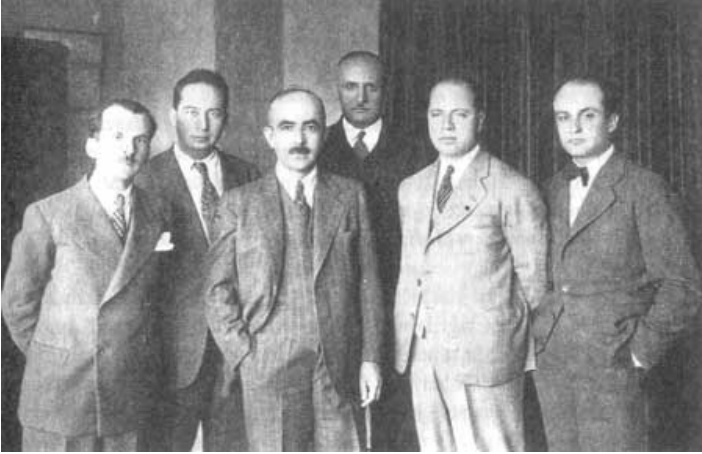
Aydemir, *Kadro* dergisinin ilk yazısına: “Türkiye bir inkılâp içindedir. Bu inkılâp bitmedi” biçiminde başlayacak ve Kadro’nun amacını şöyle ifade edecektir: “(...) onun (inkılâbın) prensiplerini, hududu muayyen kriteriyumlar şeklinde bilmeye, benimsemeye ve benimsetmeye mecburuz.”⁸ Üçüncü sayıdaki yazısında ise ‘Türk İnkılâbı’nın evrensel boyutları üzerinde duruyor, bütün dünya bir düzen altında birleşmeye mi gidiyor sorusunu şöyle yanıtlıyordu: “Bize göre cihanda yeni cemiyetler muvazenesi, her bir ayrı ayrı, siyaseten ve iktisaden müstakil, siyasi ve iktisadi cüzü tamlar muvazenesi olacaktır. (...) Biz, büyük istihlal vasıtalarını elinde tutan memleketlerde bu istihlal vasıtaları üstündeki mülkiyet münasebetlerinin değişmesinden ziyade, büyük sanayi memleketleriyle, sanayiden mahrum edilmiş memleketler yahut, iktisadi müstemlekeler arasındaki iktisadi tabiiyet ve metbuiyetin tasfiyesini istiyoruz.”⁹

Tarihi materyalist yöntemi kullanılmasıyla Aydemir, sömürgeci ülkeler ile sömürgeler arasında temel çelişkinin yaşandığını savlamıştı. Tarihi materyalist yöntemi milliyetçi bir düzlemde işlemiş, burada herhangi bir sosyalist çıkarım gerçekleştirilmemişti. Aydemir için MKH ve onun öncü Kadrosu sayesinde inkılâp tamamlanacak ve imtiyazsız-sınıfsız “milli ülkü” gerçekleştirilecekti. Taner Timur, Kadro’nun tarihi materyalizmi, bilimsel sosyalizmden ayıran tavrını şöyle değerlendiriyor: “Görüldüğü gibi Kadro’nun tezleri, tarihi materyalizm ile ilmi sosyalizm arasında yapılan ayrıma dayanmaktadır. Oysa bu ayırım keyfidir ve Marksizme aykındır. Engels’in belirttiği gibi, ütöpik sosyalizm, ancak tarihi materyalizm yönteminin ve ‘artı değer’ teorisinin ortaya konması ile ‘ilmi sosyalizm’ haline gelmiştir. Tarihi materyalizm bir toplumun hukukunun, felsefesinin, sanatının kısaca bütün üstyapı kurumlarının, üretim ilişkilerinin ve üretim güçlerinin meydana getirdiği altyapı ile izahıdır. (...) Kısaca Kadrocular, devlet müdahaleciliğini ve devlet kapitalizmini ekonomiye egemen kılmak ümidiyle Atatürk’e hizmetlerini sunan, orta sınıf kökenli küçük bir ‘kadro’durlar. Sorunları idealist düzeyde ve sınıf kavgasının dışında ele aldıkları için, pek küçümsedikleri sınıf kavgası sonucunda tasfiye olmuşlardır. Gerçekten Şevket Süreyya Aydemir’in anlattığı gibi, ‘İstanbul’daki levantenlerle ve ekalliyat muhitleriyle, ithalatçı çevreleriyle, daha doğrusu iş alemi diyebileceğimiz o günün insanları ile garip bir işbirliği içinde’ olan İş Bankası çevresi hücumu geçmiş ve Kadro dergisinin kapatulmasını sağlamıştır.”¹⁰

⁸ Şevket Süreyya Aydemir, “Kadro”, *Kadro*, Sayı 1, II. Kanun 1932, s. 3, *Kadro, 1932 Cilt I (Tıpkıbasım)*, Yay. Haz. Cem Alpar, Ankara İktisadi ve İdari Ticari Bilimler Akademisi, Ankara, 1977.

⁹ Aydemir, “İnkılâp Bitti mi?”, *age.*, Sayı 3, Mart 1932, s. 6, 7, 9.

¹⁰ Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 184.

Aydemir ve Kadrocular

Ocak 1932’de yayın hayatına başlayan Kadro, Aralık 1934’te, 35 ve 36. sayılarının birlikte yayımıyla sona erdi. Kadro’nun kapatılması bizim saptayabildiğimiz biçimiyle iki türlü yorumlanmıştır. İlki yukarıda Timur’un işaret ettiği gibi ve Aydemir’in gerekçelendirmesiyle bir “sınıfsal kavga” neticesinde tasfiye olması biçimindedir. İkinci yorum Tekeli ve İlkin’in açıklamaları doğrultusunda Yakup Kadri’nin anıları üzerine temellenir. Buna göre CHF Genel Sekreteri Recep Peker, başından beri Kadro dergisine karşı ve yayınlarından rahatsızdı, inkılâbı ideolojik bakımdan temellendirmenin kendi işi olduğunu düşünüyor, Kadro’yu bu alanı işgal ile suçluyordu. Kadro ile doğrudan polemige girmeyen Peker, bu işi Mustafa Kemal’in sofrasında tartışmaya açmış ve Kadro’nun kapatılmasını savunmuştu. Nihayet Peker’in görüşleri yankı bulur ve Gazi derginin kapatılması doğrultusunda onay verir. Derginin sahibi Yakup Kadri’ye Tiran Büyükelçisi olduğunun bildirilmesiyle işaret verilmiş, kısa bir zaman sonra dergi yayımını durdurmuştu.¹¹ Peker ile birlikte Mustafa Kemal’in de dergi yayımlarından rahatsız olabileceği ileri sürülebilir. Yine eklemek gerekir ki bir inkılâp ideolojisine karşı çıkan, ideolojiyi hareketi “dondurma” tehlikesi olarak gören Mustafa Kemal, kendi işlevi gördüğü fikri konularda bir başka öncü meydana gelmesinden rahatsız olmuş olabilir.¹² Bu bakımdan Peker ile Mustafa Kemal’in hassasiyetleri örtüşmüş, neticede dergi yayımına son vermiştir.

Türk Tarih Tezi ve Aydemir

1930’larda Türk devrimi ideolojik bir temel meydana getirirken bir yandan da milli bir tarih yazımına girişmiş, Aydemir de bu meseleyi farklı bir tarzda

¹¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, İletişim Yayınları, Ankara, 1967, s. 87.

¹² Tekeli, İlkin, *age.*, s. 424.

yanlarında değerlendirmişti. I. Türk Tarih Kongresi, Türk Tarih Tezi'ni tanıtmak amacıyla Mustafa Kemal'in girişimiyle Temmuz 1932'de Ankara Halkevi binasında toplandı. Katılımcıların arasında 198 lise ve ortaokul öğretmeni, 18 profesör, 25 TTK üyesi vardı. 10 gün süren Kongre'nin önde gelen katılımcıları Afet İnan, Fuat Köprülü, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu oldular. Kongre dört konuya odaklanmıştı: 1) Tarih öncesi dönemler ve Türkler. 2) Türk dilleri, kaynakları ve etkileri. 3) Orta Asya'dan yoğun göçlere yol açan coğrafi ve doğal değişimler. 4) Ders kitapları üzerine tartışma.

Afet İnan, tarih çalışmalarına Fransızca bir kitapta okuduğu, Türklerin ikinci sınıf bir insan tipi olduğu savı üzerine ve Mustafa Kemal'in yönlendirmesiyle başlamıştı. İşte şimdi Kongre'deki konuşmasında bir bakıma Avrupalılara yanıtlar veriyordu: "Türkün anayurdu Orta Asya yaylasıdır!... (...) Türkler bu beşikte, en az milattan 9000 yıl evvel, kültür sahibi bir ırk olmuş bulunuyordu (...) Türk çocukları biliyor ve bileceklerdir ki, onlar, 400 çadırlı bir aşiretten değil, on binlerce yıllık, Ari, medeni, yüksek bir ırktan gelen, yüksek kabiliyetli bir millettir."¹³ F. Köprülü, bilimsel ağırlığını Ersanlı'nın deyişiyle utangaç bir biçimde sergilemiş, sözgelimi Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunda din veya ırk kavramlarını tek başına ele alamayız biçiminde konuşmuştu. Samih Rifat; Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin de bir süre başkanlığını yapan yazar burada, Türkçe'nin Avrupalı dillerin kökeninde olduğunu iddia etti. Kongre Başkanı Akçura ise sözlerini şöyle noktalıyordu: "(...) tarih, milletlerin, kavimlerin varlıklarını, muhafaza etmek, kuvvetlerini inkişaf ettirmek içindir."¹⁴

Kısaca Kurultay İslam ve Osmanlı kaynakların ötesine geçerek Asyalı ve Anadolu giderek tüm uygarlıkların temelinde bir Türk kimliğini vurgulamıştı. Kurultaya başkanlık yapan Yusuf Akçura, Şubat 1933'te *Ülkü* dergisinde Kongre bağlamında yeniden Türk tarihçiliğini değerlendirdi. Öncelikle Osmanlı tarihçilerini sadece hükümdarların hayatlarıyla ilgilenmeleri, Türk kavimleri hakkında hiçbir şey söylemedikleri için eleştirmişti. Hâlbuki milli bir tarih anlayışı olmadan milletler yaşayamaz. Dil ve tarih, bir milletin varlığının iki temel unsurudur. Osmanlı tarihçileri bir yandan padişah yaşamlarıyla ilgilenmiş öte taraftan İslam vahdeti nazarıyla tarihe yaklaşmıştı. Akçura'ya göre: "Türklerin ırki birlikleri asla gösterilmezdi." Ancak "Ulu Gazi" ile milli gayeye yönelik çalışmalar başlamış ve Türk Tarih Kongresi toplanmıştır. Kongre'nin davası ise şöyle açıklanmıştı: "Türklerin eski ve orta kurunlarda ancak göçebe ve müstevli olarak yaşayan ve yüksek medeniyet seviyesine erişemiyen ikinci derecede insanlardan olmayıp, beşer tarihinde ilk medeniyeti kuran ve ta en eski

¹³ Yusuf Akçura, "Birinci Türk Tarih Kongresi", *Ülkü*, Şubat 1933, *Ülkü Seçmeler (1933-1941)*, Yay. Haz. Zerrin Bayraktar, Cem Alpar, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara, 1982, s. 27.

¹⁴ Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih: Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 180.

zamanlardanberi muhtelif devirlerde medeniyet meşalesini ellerinde taşıyan insanlar olduğu davasıdır.”¹⁵

Türk Tarih Tezi'nin antropolojik boyutları ise şöyle açıklanmıştır: 1) Asya ve Avrupa'da eneolitik (neolitik ve bunu takip eden maden çağı) uygarlığı meydana getirenler beyaz ırktan brekisefallerdir, 2) brekisefal ırkın anayurdu Orta Asya'dır, 3) Türkler sarı ırktan değil, beyaz ırktandır ve anayurtları Orta Asya'dır, 4) Sümerler v.s... Orta Asya'dan gelmiş, dil ve ırksal özellikleriyle Türkler ile akraba oldukları anlaşılmıştır. Kısaca Türk Tarih Tezi, Türklerin “ikinci dereceden” bir “ırka” değil, Avrupa medeniyetinin kökenlerini meydana getirmiş “beyaz ırk”tan bir topluluk olduğu tezini benimsedi. Dolayısıyla Türkiye'yi Avrupa'dan dışlanamaz, tersine ancak kurucuları arasından yer alabilir bir ülke konumuna getirdi. Antropolojik eğilim Türkiye'de özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından kayboldu.¹⁶

Türk Tarih Tezi'nin meydana getirildiği bu süreçte Aydemir, *Kadro* dergisinde ve *İnkılâp ve Kadro* adlı kitabında bu sorunu kimi yakınlıklarla beraber önemli farklarla işlemiştir. Sözelimi *Kadro*'da Avrupamerkezci (Europacenterisme) tarihçilik üzerine bir yazısında, Avrupa tarihinin dünya tarihinin mihreri ve merkezi sayılması dolayısıyla Asyalı halkları dışarıda bıraktığını belirterek “bugünlere” geliyor, ancak “şimdi” dünya tarihinde Avrupalı olmayan milletlerin etkilerinin görüldüğünü söylüyordu. Ona göre Türkler bu etkileri meydana getiren milletlerin başında yer alan bir millettir. Şöyle demiştir: “Türk tarihi, cihan tarihinin başı ve Türk İnkılâbı Avrupa tarihinin yirminci asırda inkişafını bulmuş bir tarihi reaksiyonu olmak itibarıyla, biz o mazi ile bu halin birbirine bağlanışında geniş bir milli heyecanın bütün unsurlarını buluyoruz.”¹⁷ Aydemir burada kısaca Türklerin “medeniyet kurucu” özelliklerini çağrıştıran biçimde MKH'yi dünya tarihinin bir dönüm noktası olarak değerlendirmiş ve Türklerin “biricikliği”ne dair göndermeler yapmıştır. Öte taraftan Türk Tarih Tezinin antropolojiye verdiği ağırlığa sırtını dönmüş, kültürel ve iktisadi birlikteliği vurgulamıştır. İnkılâp ve Kadro'da kaleme aldığı “Millet Kavramı Hakkında” adlı bölümde özellikle antropolojik özellikler ile toplumsal bir mesele olan “millet kavramına” belirli bir mesafe koyarak, şu yaklaşımı dile getirdi. 19. yüzyıldan önce millet kavramı pek kullanılmaz veya bu bir ırk birliği olarak görülürdü; ancak ırk millet kavramı konusunda açıklayıcı değildi. Aydemir'e göre: “Çünkü dil, din, milliyet gibi değerler, sosyal ve kültürel realitelerdir. Kanın değil, kültürün verasetine bağlıdır.”¹⁸ Irk ancak bir millet

¹⁵ Akçura, *age.*, s. 28.

¹⁶ Suavi Aydın, “Cumhuriyet'in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünceler*, C. 2, *Kemalizm*, Editör: Ahmet İnel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 357.

¹⁷ Aydemir, “Europacenterisme'in Tasfiyesi”, *age.*, Sayı 7, Temmuz 1932, s. 10.

¹⁸ Aydemir, *İnkılâp ve Kadro*, *age.*, s. 155.

oluşumunun temellerini gösteriyorsa anlam kazanır, elbette Türkler için de “ırki ve kavmi” asıllarını tanımak, dünya medeniyetinin gelişimindeki olumlu etkilerini bulmak ve benimsemek “milli şuurun” olağan gereğidir. Diğer yanda millet değişmeden gelen bir olgu değildir, millet tarihi gelişmelerin bir ürünüdür; yani tarih içinde milletin olmadığı zamanlar da vardı. Bugünkü Avrupa milletleri 19. yüzyılın ürünüdürler, özellikle sanayi ve ticaretin gelişmesiyle ortaçağ usullerine dayanan işbölümü parçalanmış, kırsal alandaki feodal hukuk ve ilişkiler ortadan kaldırılmıştı. Böylece: “Aralarında gelenek ve lehçe farkları olan aynı ırktan veya yakın ırktan insan toplulukları, müşterek birtakım görüşler ve yaşayış tarzları üzerinde birleştiler.”¹⁹ Doğu’da ise böyle bir gelişme görülmedi, milleti oluşturacak şartlar, özellikle sanayi ve ticaret, MKH ile meydana gelebilirdi.

Batı’da milli gelişme sınıf kavgaları dolayısıyla tamamlanamadı. İç çelişmelerin yanı sıra dışarıya doğru yayılan bir gelişme de yaşandı: Emperyalizm: “Bu dağınık ve çelişmeli menfaatler üstünde bir işbirliği ve mukadderat birliği kurulamamıştır. Yani, milletin millet oluşu Batı ülkelerinde, hiçbir surette tamamlanamamıştır...” Yeni Türkiye ise “sosyal milliyetçilik” nizamını savunur: “Milli sınırlar mikyasında bir işbirliğine ve merkezi bir murakabe altında işleyen bir milli iktisat bütünlüğüne dayanmayan bir milli devletin, milli vasfı münakaşa götürür (...) Türk milliyetçiliği, reel, çağdaş kavramını ve hayatiyetini Türk Devletçiliği ile tamamlayacaktır. (...) Hulâsa, bir Türk milli kurtuluş hareketinin yoğunlaştığı ve şekilleştirdiği Türk milliyetçiliği, kendini hazırlayan ve olgunlaştıran tarihi şartların tabii icabı olarak: a) Dışarıya karşı anti-emperyalist, b) İçeriye karşı da anti-kapitalisttir.”²⁰

Türk Tarih Tezi meydana getirilirken Aydemir, Türklerin “medeniyet kurucu” vasıfları, ırk anlayışının belli ölçülerde işlenmesi gibi bazı yakınlıklar kursa da antropolojik unsurları dışlayıcı bir tavır alarak milletin bir tarihsel ürün olduğu temel vurgusu üzerinde iktisadi yapıyı öne çıkarmıştır. Tam bir millet oluşumu için ise milli bir iktisat, sınıfsal ilişkileri, sınıfsal mücadeleleri önleyecek milli bir iktisat gerekliydi. Dolayısıyla Türk Milliyetçiliği Aydemir için ancak Türk Devletçiliği ile anlam kazanabilirdi.

Aydemir, 1930’larda Kadrocu görüşleriyle Türk Tarihçiliğini siyasal alanda yönlendirmek isterken 1960’larda yazdığı Tek Adam adlı kitabında tarih ve dil tezlerine yeniden eğilmiş, bu çabaları bir başka boyutuyla “insanlığın kaynaklarına yöneliş” biçiminde değerlendirmiştir. Ona göre Osmanlılar devrinde Atatürk neslinin tarih anlayışı iki hatalı görüş ile yüklüydü. Birincisi resmi kitaplara göre Türk tarihi yoktu veya Osmanlı tarihinden ibaretti, ikincisi ise tarihte bir Türk uygarlığı yoktu, bir Türk soyu da yoktu. Tanzimat’tan beri

¹⁹ Aydemir, *age.*, s. 159.

²⁰ Aydemir, *age.*, s. 162, 165–166.

inanılan ise medeniyetin kaynağının hep Batı olduğuydu, işte bu birikimler nedeniyle aydınlar arasında yaygın ve yerleşmiş bir “aşâğılık” duygusu hâkimdi. 1930 sonlarında yazılan Türk Tarihinin Ana Hatları bir bakıma bu duyguyla mücadeleledi. Aydemir’e göre: “Öyle denebilir ki bu kitapla Gazi, çocukluk ve gençlik çağında kendi kuşağına verilen tarih anlayışıyla, bu anlayışın o zaman bütün aydın nesli saran aşâğılık duygusuna karşı, bir isyan bayrağı açmıştır.”²¹ Kısaca söylersek Aydemir için Türk dil ve tarih tezleri belli oranda “hayal terkihi” olsa da Türkleri yadsıyan bir anlayıştan kurtulmanın ve “bütün insanlığı bir ve kardeş köke bağlamak” çabasının bir ürünüydü.

Kadro Sonrası

Kadro dergisi kapandığında Ankara Ticaret Mektebi Müdürü olan Aydemir, görevini 1936 yılına kadar sürdürdü. 1936 – 1937 arasında Ankara Belediyesi İktisat Müdürlüğü yaptı. 1937 sonunda İktisat Vekâleti Kontrol İşleri Müdürlüğü’ne atandı. 20 Şubat 1939’da İktisat Vekâleti Sanayi Tetkik Heyeti Başkanlığı’na getirildi. İkinci Dünya Savaşı dışında kalan Türkiye’nin ekonomik sorunlarının çözümü için burada İsmail Hüsrev ile çeşitli raporlar hazırladı. 1942’de Ticaret Vekâleti’ne bağlı İaşe Müsteşarı olur, ardından da şu görevlerde bulunur; 1942 Başbakanlık Genel Murakabe Heyeti üyesi, 1946 Ekonomi Bakanlığı Tetkik Kurul Başkanlığı, 1947 Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti Üyesi. Bu sonuncu görevini Demokrat Parti iktidarında uzaklaştırılacağı güne kadar sürdürdü. İşinden ayrılmasını şöyle anlatır: “1950 seçimlerinden sonra bir gün, bir vekiller heyeti kararıyla işimden ayrıldım. (...) Vazifem güzel ve ruhu kuvvetlendiriciydi. Memleketi baştanbaşa geziyordum. Dağların delinişini, santrallerin kuruluşunu, pilonların, cereyan hatlarının aşacağı dağları dolaşıyordum.”²² Şevket Süreyya, işsiz kaldığında 53 yaşındaydı, aynı yıl bir zamanlar satın aldığı Kayaş Vadisi’ndeki yarı bataklık toprağına çekildi ve burayı bir çiftlik haline getirmeye çalıştı. Kayaş Süt Fabrikası’nın kurulmasına öncülük etti, yaşam öyküsünü anlattığı *Sıyrı Arayan Adam* adlı kitabını burada yazmaya koyuldu ve 1958’de yayımladı.

Demokrat Parti döneminde işini kaybetmesine karşın, iktidar çevresinden tanıdıkları vardı. Onlardan biri olan Dr. Mükerrerem Sarol aracılığıyla Menderes ile tanışmış, 1950’li yılların sonlarında bir akşam yemeği yemişti: “Yemekte Menderes, ülkenin temel davalarına konsantre olmuştur... Aydemir’e tüm yapılanların, özellikle yeni çimento ve şeker fabrikalarının isabeti ve gelecekteki tahminlerini sorar... Aydemir de büyük rakamlardan duygulanmıştır... Kocaman sayılardan korkmadan, daha geniş kapsamlı projelerin isabetinden büyük yararlarından övünçle söz eder... Menderes ise, bu sözler karşısında sevinç

²¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal, 1922-1938*, C. III, İstanbul, 1999, s. 409.

²² Aydemir, *Sıyrı Arayan Adam*, age., s. 471.

gözyaşlarını tutamaz. ‘Beni siz anlıyorsunuz’ diyerek takdirlerini belirtir.” Aydemir, Dr. Sarol’un isteğiyle DP yanlısı *Ankara Telgrafı* adlı gazetenin başmakalelerini imzasız olarak yazar (1959 – 1961 ?), dahası DP’nin doğrudan gazetesi olacak *Hadiseleri Tasvir* isimli bir gazetenin başyazarı olacaktı. Ancak 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile bu tasarı gerçekleşmez.²³

1960’larda Aydemir, yaşamını Ankara Bahçelievler’de sürdürüyor, yaşadığı apartmanda iki daire işgal ediyordu. Bunlardan birinde aile hayatı yaşanıyor, diğerindeyse Aydemir, her yaştan çok sayıda konuklarını ağırlıyordu. Zaman zaman ise Cumhuriyet gazetesinde ikinci sayfanın üst köşesinde yazılar yazıyordu: “Toplumdan kopmuyor ve toplumu yine etkilemeye çalışıyordu.” Şevket Süreyya için bu dönemde iki uğraş önemliydi: 1) Birbiri ardına hacimli kitaplar yazmak ve yayınlamak, 2) 27 Mayıs sonrası meydana gelen siyasal hareketleri etkilemek gayreti. Bu dönemin ilk kitabı Ekmeksiz Köy, 1963’te yayımlandı. Ardından; Tek Adam 3 cilt (1963–65), İkinci Adam 3 cilt (1966–68), Menderes’in Dramı (1969), Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa 3 cilt (1970–72), İhtilalin Mantiği ve 27 Mayıs Devrimi (1973), yayımlanarak 11 ciltlik bir seriyle aşağı yukarı 100 yıllık bir dönem enine boyuna anlatıldı.

“Türk Sosyalizmi”, “Demokrasi” ve Şevket Süreyya Aydemir

1960’lı yıllarda sol radikaller arasında devrimci iktidarın nasıl kurulacağı önemli bir tartışma, dahası ayrışma konusuydu. Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve CHP demokratik kurallara uygun, meclis kanalıyla iktidar mücadelesini savunurken, radikaller meclis dışı muhalefete sesleniyor, parlamenter rejimi bir aldatmaca olarak görürken “zinde kuvvetleri” göreve çağırıyordu. TİP Anayasa’yı savunuyor, demokrasinin işçi sınıfı doğrultusunda geliştirilmesi mücadelesi veriyordu. Aşağıda daha uzun söz edeceğimiz Yöncüler ise parlamenter rejimi “cici demokrasi” olarak küçümsüyor, iktidar olmak için asker-sivil aydınların işbirliğini savunuyor ve generallerin desteğini arıyordu. Öte taraftan Yön çevresinde yer bulan Milli Demokratik Devrimciler (MDD) için de iktidar olmak “zinde kuvvetlere” bağlıydı, dolayısıyla MDD’ciler Yöncüler ile yakınlaşmıştı.²⁴

1960’larda Aydemir, Ankara’da önemli bir hareketlilik içindeydi. Evinde her yaştan, çeşitli çevrelerden; basından, akademisyenlere, askerlere kadar konuklarını ağırlıyor, onlarla uzun konuşmalar yapıyordu. Sözgelimi bir tanıdığı aracılığıyla Aydemir’in “beş çayı”na katılan Aysel Kutlu kendisini Aydemir’in dört saat sürecek bir konuşması içinde buluyor, “Hoca”, bir buçuk saat Atatürk ile ilgili konuşuyor, aydınların Atatürk devrimlerini anlamadıklarından ve hiçbir

²³ Halil İbrahim Göktürk, *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir*, Arı Matbaası, Ankara, 1977, s. 169.

²⁴ Mustafa Ekmekçi, “Şevket Süreyya’dan Aysel Kutlu’ya Dost Mektupları”, *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1994, s. 12.

zaman sahiplenmediklerinden yakınıyordu. Atatürk'ün tabulaştırılmaması, devrimlerin özümlemesi gerektiğini savunuyordu. “Beş çay”larına katılan konuklar arasında Aydemir'in “oğlu gibi sevdiği” İlhan Selçuk, Fakir Baykurt, Uğur Mumcu, Mete Tunçay, Suphi Karaman, Cemal Madanoğlu genellikle yer alıyordu. Şevket Süreyya, 1967'de 70 yaşında, halka daha yakın olacak bir sol parti kurulmasına yönelik düşünceler içinde Bahri Savcı'nın da desteğini arayacak, Savcı, siyasete girmeyi düşünmediğini söyleyince Şevket Süreyya, yaşlılığından yakınacak, Aysel Kutlu'ya bir on yaş genç olsaydım diye dert yanacaktı.²⁵ Öte taraftan, Aydemir bu yıllarda, 1961 Demokrasisi olanakları içinde kurulan Doğan Avcıoğlu'nun genel yayın yönetmenliğini yaptığı *Yön* dergisi yazarları arasında yerini aldı ve dergi sayfalarında yeniden görüldü.

1961 Demokrasisi olanakları içinde ilk sol hareketlilik Doğan Avcıoğlu ile özdeşleşen, *Yön* dergisinin çıkmasıyla başlamış, derginin ilk sayısı 164 aydının imzaladığı bir bildiriyle birlikte yayımlanmıştı. Daha sonra bu bildiriye 878 aydın daha imza verdi. Kendisini “haftalık fikir ve sanat gazetesi” olarak tanımlayan *Yön* bildirisinde şu noktalar üzerinde duruluyordu: Türk demokrasisini yaşatmak, sosyal adaleti gerçekleştirmek, demokrasi rejimini sağlam temeller üzerine oturtmak ancak iktisadi alanda hızla kalkınmakla, milli üretim seviyesini hızla arttırmakla mümkündür. Türkiye'nin içinde bulunduğu toplumsal buhranın nedeni iktisadi buhrandır: “Sosyal buhran, iktisadi buhranın tabii bir sonucudur.”²⁶ Dolayısıyla toplumsal sorunların çözümü doğrudan doğruya iktisadi sorunların çözümüne bir “kalkınma felsefesi”ne dayanır. Burada yapılması gereken “yeni devletçilik” anlayışı ile Türkiye'nin hızla kalkınmasını gerçekleştirmektir. “Yeni devletçilik” anlayışı karma bir ekonomiyi öngörse de özel teşebbüse dayanan kalkınmanın yavaşlığı, israfı gibi nedenlerle devlet sektörüne ağırlık verilmelidir. Dergi şöyle devam ediyordu: “Devletçilik, aynı zamanda, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri gidermek, sosyal güvenliği geliştirmek, müstahsil ve müstehlikin mutavassıt bir zümre tarafından ezilmesini önlemek, bölgeler arasındaki dengesizlikleri ortadan kaldırmağa çalışmak için de en elverişli sistemdir.”²⁷

Devletçilik politikaları sayesinde ki demokratik rejimin “şekilden” ibaret kalması önlenecek, planlı bir eğitim seferberliği sayesinde köylü ve işçi çocukları eğitim alabilecek, memleket idaresinde eşit imkânlarla kavuşabilecektir. Türkiye'nin içinde bulunduğu toplumsal buhrandan kurtulmanın öncelikli şartıysa şöyle açıklanır: “Türk toplumunun çeşitli kesimlerinde görev almış olanların ve millet kaderine hâkim olabilecek mevkilere gelmiş bulunanların,

²⁵ Mustafa Ekmekçi, “Şevket Süreyya'dan Aysel Kutlu'ya Dost Mektupları”, *Cumhuriyet*, 14 Mayıs 1994, s. 10.

²⁶ “Yön Bildirisi”, Gökhan Atılğan, *Yön-Devrim Hareketi, Kemalizm ve Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar*, İstanbul, TÜSTAV, s. 332.

²⁷ “Yön Bildirisi”, Gökhan Atılğan, *age.*, s. 336–337.

düşüncelerini açıkça ortaya koyarak bir temel kalkınma felsefesi etrafında birleşmelerinde görüşürüz.”²⁸

Aydemir, Yön yazılarında, Yön bildirisi paralelinde görüşlerini ortaya koydu. Onun için de Türkiye’de en önemli sorun hızlı kalkınma sorunuydu ve Atatürk’ün rüyası olan “imtiyazsız ve sınıfsız” bir toplum meydana getirilmeliydi. Yön koleksiyonu içindeki 41 yazısıyla Yön yazarları arasında yazı yazma sıklığı bakımından dokuzuncu sıradaydı. Dolayısıyla derginin etkili yazarları arasındaydı; ancak Avcıoğlu ile aynı çizgide olduğu söylenemez. Avcıoğlu “yeni Atatürkçülüğü” emekçi sınıflar lehinde işlerken; Aydemir buradaki yazılarında da tıpkı Aydınlık’ta Şefik Hüsnü’ye karşı söylediği gibi Kadro çizgisini genel olarak sürdürmüş, Türk sosyalizminin sınıfsal mücadelelere olanak vermeyecek biçimde gerçekleşeceğini vurgulamıştı.

Aydemir, *Yön* yazılarında sıklıkla, MKH’nin “kendine has” bir “Türk Sosyalizmi” ile tamamlanması gerektiği düşüncesi üzerinde duruyor, Türk Sosyalizmi veya Atatürk Devletçiliği’ni tanımlıyordu. “Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü” adlı makalesinde iki tür sosyalizmden söz eder. Bir tarafta Sovyetlerde uygulanan komünizm diğer taraftaysa Batı Avrupa’da görülen sosyalizm vardır. Ona göre ikincisi sınıflar kavgasına değil, devletin sınıf farklılıklarını önlemeyi amaçlayan müdahalelerine dayanan bir anlayıştır ki Türkiye’de bu yolu tutmalı, sınıf farklılaşmalarının önüne geçilmeli, toplumsal adalet devlet müdahaleleriyle sağlanmalıdır.²⁹

Aydemir, 1962’de meydana getirilen ve 1965’e gelindiğinde üyeleri beş bine yaklaşan Sosyalist Kültür Derneği’nin (SKD) kurucuları arasında da yerini aldı. SKD kuruluş bildirisinde *Yön* ile paralel bir metin ortaya koyuyor, kısaca şu noktalar üzerinde duruyordu: İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Türkiye kapitalist bir kalkınma modelini tercih etmiş; ancak başarısız olmuştur. Nüfusun hızla artmasına karşılık üretimdeki artışın yetersiz oluşu dolayısıyla açık ve gizli işsizlik geniş kitlelerin yaşamını dayanılmaz bir hale getirmiştir. Bu düzene karşı 27 Mayıs hareketi ile bir “uyanma ve arama” devresi başlamıştır. Bugünkü şartların meydana getirdiği güvensizlik ortamı içinde “yapıcı aydınlar” bir çıkış yolu aramış ve nihayet sosyalist bir çözüm yolu etrafında birleşmeye başlamıştır. Türk sosyalistleri, milliyetçi, hürriyetçi ve demokratik ilkelere dayanan bir sosyalizm anlayışı çevresinde birleşmektedir. Türk sosyalistleri için milliyetçilik, birbirini sövmeyen kişilerden kurulu bir ülkeyi savunur ve uluslararası düzende bağımsızlığı hedefler. Hürriyetçilik, emeği en büyük değer sayar, kişiyi onurlu bir insan olarak yaşatacak imkânlarla donatmayı amaçlar. Sağlam bir demokratik rejim için ise sömürücü olmayan bir kalkınma modelini “sosyalist

²⁸ “Yön Bildirisi”, Gökhan Atılğan, *age.*, s. 337.

²⁹ Şevket Süreyya Aydemir, “Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü”, *Yön*, Yıl 1, Sayı 7, 31 Ocak 1962, s. 7.

karma ekonomi”yi benimser: “Sosyalizm Türk ulusunu ileri bir medeniyet seviyesine ulaştırmak hedefine yönelmiş halkçı bir düzen kurmak üzere yapılan Milli Kurtuluş Savaşımızın bir devamı ve yeni bir hamlesi olacaktır. (...) Sosyalist Kültür Derneği, Türkiye’nin meselelerini sosyalist bir dünya görüşü açısından incelemek, bunları açıkça tartışmak ve bu çalışmaların sonuçlarını yaymak üzere kurulmuştur.”³⁰

Aydemir, Yön çevresinin Sosyalist Kültür Derneği’ni oluşturduğu günlerde “Türk Sosyalizminin İlkeleri” adıyla düşüncelerini toparlamıştı. Aydemir için temellerini Türk Milli Kurtuluş Savaşı’ndan alan Türk sosyalizmi ilkeleri şöyle saptanabilirdi: “1) Anti emperyalizm: istiklalcilik, 2) Antikapitalizm: milli ve halkçı ekonomi, 3) Karma ekonomiyi reddetmeyen, fakat parazit bir istismarcılığı reddeden ileri bir devletçilik, 4) Halk için, halkla beraber halkçılık, faydanın halk yararına kullanılışı, yani sosyal adalet, 5) Mustafa Kemal’in anladığı manada bir vatan anlamı: saldırganlığa ve istilacılığa karşı çıkış, 6) Mustafa Kemal’in anladığı manada bir millet anlamı: Dil, Tarih, Kültür işlerinde bilimsel bir milliyetçilik, 7) Devlette, rejimde, dış politikada ve ekonomide milli olmak vasfı, 8) Demokratik düzende sosyal Devlet anlamının işlenmesi ve organlarının yaratılması, 9) Milli hayatın bütün kollarını içine alan bir plancılık, 10) Emeğin ve hizmetin korunması ve teşkilatlandırılması. Güçlü ve bağımsız sendikacılık, 11) Din ve devlet işlerinin kesin olarak ayrılması, laiklik.”³¹

Sosyalist Kültür Derneği için “Türk Sosyalizminin İlkelerini” kaleme alan Aydemir, “hızla sınıflara ayrılan” Türkiye’de yapılacak işi, ekonomiden kalkarak tüm alanlara yayılan bir devletçilik politikası olarak görüyor, Kadro yıllarında MKH bağlamında savunduğu görüşlerini 1960’ların toplu durumundan etkilenerek yeniden güncelliyordu. Kısaca yukarıda söylediğimiz gibi Aydemir sınıfsal çatışmaların yaşandığı bir ortamda devleti toplumun ortak çıkarlarına hizmete çağırıyordu. Bir tarafta TİP’in, Türkiye’de ilk defa sosyalist bir partinin mecliste temsilci bulundurması ve CHP’nin Ecevit ile sınırlı da olsa sola açılım gerçekleştirmesi - en azından sol söylemi siyasetin merkezine taşınması - Aydemir’i cesaretlendirmiş, görüşlerini eğri veya doğru sosyalizm çevresinde toplamasına ortam hazırlamıştır.

Doğan Avcıoğlu artık “devrim” zamanının geldiğini düşünerek Devrim dergisini çıkarmaya başladığında Aydemir burada da ancak birkaç makale yazmıştı. Ancak zaman geçtikçe 1960’ların ikinci yarısında başlayan Cumhuriyet yazılarına ağırlık vermişti. 1971 “Ara Rejimi”nin ardından Aydemir, 1961 Anayasasını koruma kaygısı içinde görüldü. 24 Haziran 1971 tarihli yazısında Anayasa konusundaki hassasiyetini dile getirdi. Ülke, gamsız ve idraksiz bir iktidarın yarattığı “düzen bozulmuşu” nedeniyle bir askeri müdahaleye zorunlu

³⁰ “Sosyalist Kültür Derneği Kuruluş Bildirisi”, Atılğan, *age.*, s. 359.

³¹ Şevket Süreyya Aydemir, “Türk Sosyalizminin İlkeleri”, *Yön*, Yıl 2, Sayı 56, 9 Ocak 1963, s. 8.

kalmış, ordu ise el koyma işine hazırlıklı olmadığından gidişat düşündürücü bir boyut kazanmıştır. Şöyle devam etti: “Bir takım bilinçli eller şimdi bir taraftan, vaktiyle el dokunduramadıkları, ama kenarından köşesinden kırpmak için her gece rüyasını gördükleri Anayasa’yı, hem de eski muhaliflerin yardımı ile diledikleri şekle sokmaktadırlar.”³² 30 Ağustos 1971’de ise TİP’in kapatılmasına değinecek ve “soldaki boşluğun” giderilmesi gerekliliği üzerinde duracaktır: TİP’in kapatılmasıyla İnönü’nün söylediği gibi “sol kanatta bir boşluk” meydana gelmiştir. TİP, “cesur ve bütün çilelere dayanıklı bir aydının öncülüğünde” Mehmet Ali Aybar öncülüğünde siyasal yaşama katıldı ve beklenmeyen başarılar gösterdi, mecliste temsil edildi. İşçi tarihinde daima anımsanacaktır; ancak Anayasa Mahkemesi’nin kararından önce kendi içindeki çekişmelerle işi geçmişti. Her nasıl olursa olsun TİP’in kapatılmasıyla sol kanatta, işçilerin temsili konusunda bir boşluk oluşmuştu. Aydemir için “doğru olan, demokratik olan, Türkiye işçi kitlelerinin, bir taraftan sendikalar etrafında ve parçalanmadan birleşerek iktisadi meselelerini izlemeleridir. Bir taraftan da ve tıpkı Batı demokrasilerinde olduğu gibi, demokratik parlamentolarda siyasi parti şeklinde yerlerini alarak, ülkenin yasama ve kanun düzenleme faaliyetlerine katılmalarıdır. (...) Nitekim işi bu bakımdan mütalaa edersek, şimdi büyük Millet Meclisi’nde cereyan eden Anayasa değişikliklerine, kendi görüş ve fikirlerini aksettirecek bir işçi partisinin katılamamış olmasının eksikliği, ileride ve daima hissedilecektir.”³³

İlk baskısı 1973’te yapılan *İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli* adlı kitabında Aydemir, yeniden devlet sorununa değinmiş; ancak burada daha önceki görüşlerini, yani iktisadi alandan giderek tüm alanlara yayılan devletçi görüşlerini bir yana bırakmıştı. Yukarıda işaret ettiğimiz gazete yazılarında görüldüğü gibi, toplumsal örgütlenmenin önünü açan “1961 Demokrasisini” savunmak ve 12 Mart Rejimi’nin yıkıntılarının önüne geçmek kaygısıyla demokrasiyi savunma eğilimi göstermiş, dahası, Milli Kurtuluş Hareketi’nin demokrasiyi hedeflediğini savunmuştu.

Aydemir doğrudan doğruya atf yapmasa da anlaşılan 1970’lerde “modernleşme” dalgası içinde tarihsel süreci yeniden değerlendirdi. 1950 ve 1960’larda özellikle İngiltere ve Amerika’yı “ideal tip” olarak kabul eden modernleşmeci görüş, Batı dışı toplumların tarihsel sürecini bu ideal tipe erişmek doğrultusunda değerlendirmişti. Modern toplumun özellikleri olarak şunlar saptanmıştı: “ekonomik bakımdan sanayileşmiş, sosyal yapı bakımından kentleşmenin gerçekleştiği, okuryazarlık düzeyinin ve dolayısıyla eğitilmiş nüfus oranının yüksek olduğu, insanların kendi yaşam çevrelerini ve bu çevreyle sınırlı kültürlerini aşarak evrenselliğe yöneldikleri (...) ve kültürel yapı özelliklerine ek

³² Şevket Süreyya Aydemir, “Komutanın Özlemi”, *Kırmızı Mektuplar ve Son Yazılar*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979, s. 101.

³³ Aydemir, “Soldaki Boşluk”, *age.*, s. 138.

olarak, politik örgütlenmenin de temsili demokratik ilkelere uygun olarak gerçekleştiği bir toplumu anlatmaktadır.”³⁴ Modernleşme Batı dünyasında yüzyıllara yayılmışken Batı dışı dünyada kısa sürede gerçekleştirilmek zorunluluğundan devletin otoriter bir “geçiş” devresine yol açmıştır.

Aydemir 1970’lerde yukarıda söz ettiğimiz nedenlerden modernleşmeci görüşe eğilim göstermiş, bu görüşün “demokrasi” hedefi bağlamında tarihsel olarak bakıldığında Türkiye’nin şu aşamalardan geçtiğini söylemişti: 1) Milli Kurtuluş Rejimi; Burada geçici bir devlet rejimi söz konusudur; MKH Büyük Millet Meclisi’ni meydana getirmiştir. 2) Demokrasi Öncesi veya Demokrasiye Geçiş Devresi; 14 Mayıs 1950’ye kadar meşruluk kurumlarının oluşturulduğu ve yerleştirildiği, Tek Parti ve Otoriter Devlet Rejimi. 3) DP ile birlikte Çok Partili Parlamento Nizamı; DP ile birlikte çok partili düzene geçilse de DP kısa zamanda yeniden “Ankara hegemonyasına” dönüşmüş ve iktidarının sonuna kadar Halk Partisi geleneğini sürdürmüştür.³⁵ Peki nedir demokrasi? Aydemir’in yanıtı şöyleydi: “(Demokrasiyi) halk iradesinin idareye hakimiyeti veya iştiraki olarak tanımlayabiliriz.” Çeşitli demokrasi biçimleri sayılabilirse de ortak özellik olarak meclisli bir düzen söylenmelidir. Avrupa’da parlamentolu cumhuriyet biçiminde liberal demokrasiler uygulanırken, Türkiye’nin konumu şöyle saptanır: “Yeni Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş ve yerleşme dava ve safhaları ise elbette ki, Batı anlamında Demokrasiye dönük, ama arada uzun bir geçiş devrinin yaşanmasını gerektiren, bir Şeflik sistemi ve otoriter devlet nizamı içinde geçti.”³⁶

Sonuç

Şevket Süreyya Aydemir gençlik yıllarında Moskova’da sosyalist bir eğitim almış, Kurtuluş Savaşı’nın ardından memlekete dönüp Aydınlık gazetesinde yazmaya ve sosyalist örgütlenme çalışmalarına başlamıştı. Bu sırada gazetede *Lenin ve Leninizm* üzerine yazarken Türkiye’nin toplumsal yapısına dair de bir şeyler söylemiş, cumhuriyet hükümetine koşulsuz destek verilmesi gerektiğini ifade etmişti. Aydemir’e göre Türkiye henüz sınıfsız bir toplumdu ve cumhuriyet hükümeti her ne politika izlerse izlesin memleketin ileri bir hale gelmesi için desteklenmeliydi. Aynı sırada Şefik Hüsnü cumhuriyet politikalarını eleştirirken Aydemir koşulsuz destek sunuyor nitekim sosyalistler arasında ayrışma meydana geliyordu. Nitekim Aydemir bir süre sonra sosyalist hareketten kopuyor, rejimin hizmetine giriyordu.

³⁴ Levent Köker, “Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C. 2 Kemalizm, Editör: Ahmet İnsel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 105-106.

³⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1999, s. 166.

³⁶ Aydemir, *age.*, s. 171.

Özetle söylemek gerekirse Aydemir yoldaşları tarafından ihanetle suçlanırken veya Kemalist rejim tarafından sürekli takip edilirken milli sol yaklaşımı, koşulları gözeterek pragmatist bir biçimde oluşturdu ve ömrü boyunca korudu. Koşullar bir yana milli sol yaklaşımı genel hatlarıyla şöyle soyutlanabilir. Aydemir'e göre milliyetçilik tarihsel bir süreç içinde meydana gelmiş, kültürel bir varlıktı; ancak Türkiye bu tarihsel süreci ıskalamış doğulu bir toplum olduğundan burada devlet idarecileri olan "kadro"ya büyük görev düşmekteydi. Devlet idaresinde ehil adamlardan meydana gelen veya her an bu göreve hazır olması gereken *Kadro*; 1) Kültürel milliyetçiliği savunmalı, milli unsurlar olarak dil ve tarih gibi kültürel unsurları değerlendirmeli, ırki unsurlara yer vermemelidir. 2) İç ve dış politikada milli bağımsızlık ve barış ilkelerini benimsemeli, dışta saldırganlığa veya içte istismara gitmemelidir. 3) Sınıfsal politikalarından uzak durulmalı iktisadi-kültürel politikalarla sosyal adalet ekseninde milli bir politika izlemeli, sınıfsal değerlendirme yapmamalı ya da iktidardaysa sınıf oluşumlarına dolayısıyla sınıfsal çatışmalara fırsat vermemelidir. Aydemir Türkiye'de hiçbir zaman tam anlamıyla sınıfların olduğuna inanmamış, bu konuda büyük bir hassasiyet göstermişti. 4) Kadro'nun iktidara nasıl geleceği konusunda Aydemir, pragmatik bir yol izledi. 1930'larda Kemalist rejime ideolojik araçlar üreten aydınlar olarak eklemelenmeye çalışırken 1960'larda bu işin ancak demokratik yollardan-seçim kanalıyla olabileceğini savundu. İşte bu görüş ve politikalar Aydemir'in milli sol yaklaşımını meydana getirmiştir.

Kaynaklar

Kitap ve Makaleler

- AKÇURA Yusuf (1982) Birinci Türk Tarih Kongresi, Ülkü, Şubat 1933, *Ülkü Seçmeler (1933-1941)*, Yay. Haz. Zerrin Bayraktar, Cem Alpar, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara.
- ATILGAN Gökhan (1996) *Yön-Devrim Hareketi, Kemalizm ve Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar*, TÜSTAV Yayınları, İstanbul.
- AYDEMİR Şevket Süreyya (1977) Europacenterisme'in Tasfiyesi, *Kadro*, Sayı 7, Temmuz 1932. *Kadro, 1932 Cilt I (Tıpkıbasım)*, Yay. Haz. Cem Alpar, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara.
- AYDEMİR Şevket Süreyya (1977) *Kadro*, *Kadro*, Sayı 1, II. Kanun 1932, s. 3. *Kadro, 1932 Cilt I (Tıpkıbasım)*, Yay. Haz. Cem Alpar, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1977.
- AYDEMİR Şevket Süreyya (1979) *Kırmızı Mektuplar ve Son Yazılar*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.
- AYDEMİR Şevket Süreyya (1986) *İnkılâp ve Kadro*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

- AYDEMİR Şevket Süreyya (1999) *İhtilalın Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- AYDEMİR Şevket Süreyya (1999) *Tek Adam Mustafa Kemal, 1922-1938*, Remzi Kitabevi, C. III, İstanbul.
- AYDEMİR Şevket Süreyya (2004) *Sıyrı Arayan Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- AYDEMİR Şevket Süreyya (31 Ocak 1962) Türk Sosyalizmi ve Fikir Atatürkçülüğü, *Yön*, Yıl 1, Sayı 7, İstanbul.
- AYDEMİR Şevket Süreyya (9 OCAK 1963) Türk Sosyalizminin İlkeleri, *Yön*, Yıl 2, Sayı 56, İstanbul.
- AYDIN Suavi (2002) Cumhuriyet'in İdeolojik Şekillenmesinde Antropolojinin Rolü: Irkçı Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünceler*, C. 2, Kemalizm, Editör: Ahmet İnsel, İletişim Yayınları, İstanbul.
- EKMEKÇİ Mustafa (9 Mayıs 1994) Şevket Süreyya'dan Aysel Kutlu'ya Dost Mektupları, *Cumhuriyet*, İstanbul.
- EKMEKÇİ Mustafa, (14 Mayıs 1994) Şevket Süreyya'dan Aysel Kutlu'ya Dost Mektupları, *Cumhuriyet*, İstanbul.
- ERSANLI Büşra (2003) *İktidar ve Tarih: Türkiye'de "Resmî Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- GÖKTÜRK Halil İbrahim (1977) *Bilinmeyen Yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir*, Arı Matbaası, Ankara.
- KARAOŞMANOĞLU Yakup Kadri (1967), *Zoraki Diplomat*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- KÖKER Levent (2002), Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, C. 2 Kemalizm, Editör: Ahmet İnsel, 3. Bas., İletişim Yayınları, İstanbul.
- TEKELİ İlhan, İLKİN Selim (2003) *Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocuları ve Kadro'yu Anlamak*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TİMUR Taner (2001) *Türk Devrimi ve Sonrası*, İmge Kitabevi, Ankara.